

הרה"ג רבי גדליה רבינוביץ שליט"א
אדמו"ר ממונסטרישצ'ה

לפר' זכור תשע"א לפ"ק*

זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים, והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח. ואיתא בפרקי דר"א (פמ"ד): אמרו לו ישראל, משה רבינו, כתוב אחד אומר זכור את עשה לך עמלק וכתוב אחד אומר זכור את יום השבת לקדשו, היאך יתקיימו שניהם, זה זכור וזה זכור, אמר להם משה, לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה כוס וזה כוס, זה זכור לשמור ולקדש את יום השבת שנא' זכור את יום השבת לקדשו, וזה זכור להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק שנא' זכור את עשה לך עמלק עכ"ל.

וצריכים להבין מה היה קשה להם לישראל שטענו היאך יתקיימו שניהם, וכי אי אפשר לזכור שני דברים אלו. ועוד צריכים לדעת למה בחרו דוקא בשתי זכירות אלו, הלא יש עוד זכירות אחרות בתורה שחייבים לזכור, וא"כ למה היה קשה להם רק על שתי אלו היאך יתקיימו שניהם. גם צריכים להבין תשובת משה רבינו שאמר להם לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, דמה ענין זה אצל הזכירות.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה יש להבין למה עשה הקב"ה שיקדים עמלק לצאת למלחמה נגד ישראל לפני קבלת התורה, הלא מה שעשו הוא נגד ההגיון, שהרי היה זה זמן קצר אחרי קריעת ים סוף, ובקריעת ים סוף כתיב (שמות טו, יד-טז) שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען, תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן, וא"כ איך יתכן שעמלק לא פחד מישראל. ובודאי אין זה מקרה בעלמא, שהרי מצינו שגם בימי מרדכי ואסתר היו צריכים להילחם עם המן-עמלק לפני שקבלו התורה, וכדכתיב (אסתר ט, כז) קיומו וקבלו היהודים, ואיתא בגמ' שבת (פח, א): אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי

* שיחה שנמסרה בכולל לקראת שבת זכור ה' תשע"א.

אחשוּרוֹשׁ דכתיב קיימו וקבלו היהודים - קיימו מה שקיבלו כבר עכ"ל, וחזינן דגם בימי מרדכי ואסתר קדמה מלחמת עמלק לקבלת התורה. וא"כ טעמא בעי.

אולם הענין יבואר ע"פ מאי דאיתא בגמ' שבת (פט, א): מאי הר סיני - הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו עכ"ל, ופירש"י: שנאה לאומות העולם - שלא קבלו בו תורה עכ"ל. ויוצא מפירוש רש"י שהשנאה שירדה בהר סיני היא השנאה ששונאים הקב"ה וישראל את אומות העולם. אולם בדרשות הר"ן (הדרוש השביעי) כתב: מאי הר סיני, שירדה שנאה לאומות העולם עלינו, וכמו שאמרו (שהש"ר פ' ב) אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני - הגידו לו שכל חלאים שהאומות העולם מביאים עלי אינם אלא בשביל שאני אוהבת אותו עכ"ל. וכן כתב בעיון יעקב (שבת שם): אין הכוונה שעובדי כוכבים נשנאים, דא"כ היינו חורבה לעובדי כוכבים, אלא הכי פירושו שירדה שנאה דהיינו שהם שונאים אותנו כדאיתא במדרש בשביל התורה והמצוות שאנו מקיימין הם שונאים אותנו יותר מכל האומות, וכן פירש"י איכה (א, כא) בפסוק שמעו כי נאנחה אני כי אתה עשית [וז"ל רש"י שם: אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני ממאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמים עלי ועל בני בנותיהם] עכ"ל. ולפי פירושו הכוונה היא ששנאת עולם לעם נובעת מזה שקבלו בני ישראל את התורה מהר סיני.

ופשוט הוא שאין כאן מחלוקת בין הפירושים, אלא כוונת הדברים היא שמהר סיני ירדה שנאה הדדית בין הקב"ה וישראל לאומות העולם, והיינו כדכתיב (משלי כז, יט) כַּמִּים הַפְּגִים לַפְּגִים כֵּן לֵב הָאָדָם לְאָדָם, ופירש"י: כמים - הללו הפגים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך, כן לב האדם לאדם - חברו, לפי מה שאדם יודע שחבירו אוהבו כן הוא מראה לו פנים עכ"ל. וממילא אם שונאים אומות העולם את ישראל אזי שונאים ישראל אותם. ולא עוד אלא דתניא בספרי במדבר (בהעלותך פיסקא פד): וינסו משנאיך, וכי יש שונאים לפני מי שאמר והיה העולם, אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כאלו שונא את מי שאמר והיה העולם עכ"ל, ומכיון שנחשבים הם כשונאים להקב"ה הרי במקביל הקב"ה שונא אותם.

ומאחר שקבלת התורה מביאה לזה שאומות העולם שונאים את ישראל א"כ מוכרחים בני ישראל ללמוד להתמודד עם התנגדות האומות בכל הדורות. ובכן יש לנו לומר דזהו הטעם שנתן הקב"ה בלב עמלק שיצאו להילחם עם

ישראל דוקא לפני קבלת התורה, והיינו כדי שיוכרחו בני ישראל להתמודד אתם וינצחו אותם, ומזה יקבלו בני ישראל התעוזה והאומץ להילחם בכל שונאי ישראל בכל הדורות, שאם הם היו יכולים להתמודד עם אויב מר כמו עמלק ולנצח אותו בודאי יוכלו להתמודד עם כל שונאי ישראל שבכל הדורות. ואומץ ותעוזה זו הם תנאי קודם למעשה קבלת התורה, שאם בני ישראל יהיו נרפים ונכנעים לאומות העולם בודאי לא יוכלו להתקיים בין שבעים זאבי טרף כעם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב (במדבר כג, ט).

ובזה מובן מאי דאיתא בפ"ק דמגילה (ז, א): אמר רב שמואל בר יהודה שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות, שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות (שיאמרו האומות שאנו שמחים להזכיר מפלתן), שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס (ושם יהו רואין מה שאירע להם על ידי ישראל), רב ורב חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא מתנו, בכוליה סדר מועד כל כי האי זוגא חלופי רבי יוחנן ומעייל רבי יונתן, שלחה להם אסתר לחכמים כתבונא לדורות, שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים (בשלשה מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק בספר ואלה שמות ובמשנה תורה ובספר שמואל), שלישים ולא רבעים (וזהו שאמר שלמה בדבר ששילשתו אי אתה רשאי לרבעו), עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה (דכל מה שכתוב בתורה קורא כתב אחד), זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה כו' עכ"ל.

וצריכים להבין הדו-שיח שבין אסתר לחכמים, שחכמים טענו קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות, וכוונתם לומר שאם יפרסמו בספר התפארותם של ישראל בנס שהיה להם עד שחוגגים הם נצחונם בשמחה משתה ויו"ט לכל הדורות הבאים הרי אין לך התגרות באומות גדולה מזו. וא"כ מה פירוש תשובתה של אסתר שהיא כתובה על דברי הימים למלכי מדי ופרס, הא שם כתוב רק מה שקרה אז, אבל ודאי לא כתוב שם שהיהודים עשו מזה חגיגה גדולה לכל הדורות.

ולפי דברינו מובנת תשובת אסתר לחכמים, דאדרבה עצם הדבר שהיו ישראל צריכים להתמודד עם עמלק ולהלחם נגדו היה כדי לתת לישראל האומץ והתעוזה להלחם על נפשם ועל זכותיותיהם ולא לפחד מן הגויים, וזו היתה הקדמה לקבלת התורה מחדש. ומהאי טעמא גופא היו בני ישראל צריכים לחגוג הנס הזה לכל הדורות כדי שיזכרו מה שהיה אז ויקבלו מזה חיזוק

לדורי דורות. והיה בזה מסר גם לגויים שהם ידעו שהיהודים אינם מפחדים מהם ואינם נכנעים להם, ואם יש צורך הם מוכנים לצאת למלחמה נגדם. ומסר זה היה כתוב בדברי הימים למלכי מדי ופרס.

ולפי זה מובן המשך המאמר בגמ' ששלחו לה חכמים הלא כתבתי לך שלשים ולא רבעים, והיא ענתה להם במאי דכתיב (שמות יז, יד) כתוב זאת זכרון בספר, כלומר שעצם המלחמה היה כדי שייכתב בספר לדורי דורות שהיהודים מוכנים להילחם בעמלק ולנצחם, וא"כ אין בכתיבת מגילת אסתר הוספה על התורה, אלא אדרבה קיום דברי תורה, שדוקא ע"י זה היו יכולים לקבל התורה מחדש ולהיות בטוחים בקיומה.

ובאמת למדים אנו ממעשה אסתר איך להתמודד עם שונאי ישראל, דהנה על הפסוק (אסתר ב, טו) ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה אמרו חז"ל (מגילה ז, א; שם יג, א) שלכל אחד נדמתה לו כאומתו, וכתב על זה החתם סופר (תורת משה על מגילת אסתר): והנה ע"י כך נדמתה להמן שהיא עמלקית, ולא נזהר ממנה, כי חשב שהיא בוודאי תסכים לכלות ישראל כדרך עמלק עכ"ל [נעוד איתא במדרש (אסת"ר ז, ד): אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש, הרהורי דברים היו שם, ומי הרהר, ר' יהודה אמר המן הרהר אמר אם אסתר יהודית היא, קרובתי היא מן אבי עשו הה"ד (מלאכי א') הלא אח עשו ליעקב, ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו לאלו עכ"ל].

והנה כל זה הוא כאשר הגויים לא ידעו אם אסתר היא יהודיה או לא, ולכך חשבו שהיא תהיה על צידם כיון שהיתה דומה להם. אבל זה נוגע גם לדין שיודעים הגויים שאנו יהודים ושונאים אותנו בגלל זה. גם בכאי גוונא יש תועלת שבעיניהם נהיה דומים להם. והיינו שאם הם שפלים ואכזרים בהתנהגותם אלינו יש להם לקחת בחשבון שאנו יכולים להיות דומים להם גם בזה. ואדרבה הנשק שלנו הוא בזה שבעיניהם אנו דומים להם, ולא ניכנע להם ונילחם נגדם בחירוף נפש. ובאמת רואים אנו עכשיו שמסתכלים הגויים עלינו ככובשים אכזריים, ומאשימים אותנו בדברים שאין להם שחר שהם רחוקים כל כך מן האמת. אכן אנו צריכים להכיר שגם בזה יש חסד מאת הקב"ה שבעיניהם אנו נדמים להם, והם צריכים לקחת בחשבון תדמית זו בהתמודדותם אתנו. וטועים הם החושבים שננצח הגויים ע"י התרפסות בפניהם ולהיראות בעיניהם כפה-נפש, כי אנו מרפים בזה את כח עמידתנו נגדם. והחוזק שלנו הוא בזה שמדמים הגויים שאנו לוחמים אכזריים שמוכנים לעשות הכל כדי לנצחם.

ואדרבה ההתנגדות שהתנגדו האומות לישראל היתה שמירה מעולה לנו בכל הדורות, שהשנאה שבין ישראל לאומות העולם היתה תריס נגד ההתבוללות והטמיעה בקרב העמים. ולקח ההיסטוריה הוא שדוקא במקומות שהראו הגויים פנים שוחקות לישראל גברה הטמיעה וההתבוללות. וזאת היא הסיבה גם לשנאת הערבים לישראל כדי למנוע מאתנו מלהתערב בהם. ורואים אנו בזה יד ה' ששם אותנו דוקא במזרח התיכון אצל הגויים הגרועים והשפלים ביותר כדי שנדע להתרחק מהם ולא להתקרב אליהם ח"ו.

ומעתה חוזרים אנו לבאר מאמר הפרקי דר' אליעזר שהקדמנו, דהנה כתב בספר הכוזרי (ג,י) שהשבתות והימים טובים הצילו את בני ישראל מן העבדות. דהנה בני ישראל ברוב ההיסטוריה שלהם היו בגלות משועבדים אצל האומות, וגם הם מוכשרים וחרוצים יותר מכל האומות, וא"כ יש לשאול איך זה שלא לקחו אותם הגויים להיות עבדים, הלוא אין לך עבדים יותר טובים מהם. והתשובה היא שהשבתות והימים טובים הצילו אותם מעבדות, שהרי בבוא יום השבת ובבוא יום טוב יפסיקו היהודים לעבוד, ושום דבר לא יזיז אותם מזה, וכך הם ישבשו את סדר החיים אצל הגויים. לכן לא היה כדאי לגויים להסתבך אִתָּם לקחת אותם לבתיהם להיות להם לעבדים.

ובזה בארתי מאי דכתיב (דברים ה,טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת, מפני שהשבת תשמור עליך מליפול בעבדות. ולכן מדגיש הכתוב ויוציאך ה' משם ביד חזקה ובזרוע נטויה לומר שביציאת מצרים נתן הקב"ה את הכח והתעוזה לעמוד בגאווה ובגאון נגד האומות ששוב לא ירגישו את עצמם כנבזים ושפלים כמו עבדים. והכח הזה מתקיים אצלם ע"י מתנת השבת.

ולפי זה מובן היטב מה ששאלו בני ישראל למשה, כתוב אחד אומר זכור את עשה לך עמלק וכתוב אחד אומר זכור את יום השבת לקדשו, היאך יתקיימו שניהם, זה זכור וזה זכור. והכוונה היא שלכאורה שתי הזכירות הללו סותרות זו את זו, שאם זכירת השבת מחזק בני ישראל עד כדי כך שיכולים להיות בגלות בין הגויים ובכל זאת לא ייכנעו אליהם ולא ייהפכו להיות עבדים להם א"כ למה צריכים כל הענין הזה של מלחמת עמלק, הלא בלאו הכי לא ייכנעו להם. ואי נימא שלא די בזכירת השבת אלא צריך דוקא

להילחם נגד הגויים, ובלאו הכי עלולים להיכנע אליהם ולהיטמע בהם א"כ למה צריכים זכירת השבת, הלא בלאו הכי לא ייהפכו להיות עבדים לגויים.

ועל זה ענה להם משה, לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה כוס וזה כוס, שהכוונה היא שכמו שחומץ וקונדיטון נראים כמו הפכים, שהרי קונדיטון הוא סוג של יין משובח שמוסיפים לו דבש ופלפלין וחומץ הוא יין שנתקלקל, ובכל זאת יש תועלת בשניהם, לפעמים צריכים קונדיטון ולפעמים צריכים פלפלין, כך הוא בשתי הזכירות הללו - זה זכור לשמור ולקדש את יום השבת שנא' זכור את יום השבת לקדשו, וזה זכור להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק שנא' זכור את עשה לך עמלק, דהיינו שיש צורך בשתייהן.

כאשר בני ישראל הם בגלות ואי אפשר להם להילחם נגד הגויים אזי הדרך להיות לעמוד בגאון מול הגויים הוא ע"י שמירת השבת, אבל כאשר בני ישראל הם בארצם, ומרגישים הם שיש להם עצמאות ומרגישים הם שיכולים להסתכל על הגויים בגובה עיניים אזי תוקפת אותם עיפות מהתמודדות עם הגויים, ונתקיים בהם מאי דכתיב (דברים כה, יח) ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים, ואינם ערנים וזהירים מהתבללות, אז בלית ברירה מביא עליהם הקב"ה עמלק לעוררם לעמוד על המשמר. וזהו שאמר הכתוב (שם, יט) והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח, כלומר דוקא כאשר אתם מרגישים כאילו הגעתם אל המנוחה ואל הנחלה ואינכם צריכים לדאוג מן הגויים, ואדרבה אתם רוצים להתקרב אליהם ולמצוא חן בעיניהם, דוקא אז מזהירה התורה שלא לשכוח את עשה לך עמלק, ודוקא ע"י זכירה זו תעמדו על המשמר להיות עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב.